

Køn og studievalg i Randers

En undersøgelse af, hvad der påvirker valget af ungdomsuddannelse blandt 19 elever i 9. klasse på Randers Realskole og Tirsdalen skole i Randers.

Rapport fra MANTRA, December 2020

*Nina Bergholt Birkedal, antropolog og
Johanne Korsdal Sørensen antropolog og Ph.d. i sociologi,
Ekstern relation manager i MANTRA*

AARHUS UNIVERSITY

Køn og studievalg i Randers

En undersøgelse af, hvad der påvirker valget af ungdomsuddannelse blandt 19 elever i 9. klasse på Randers Realskole og Tirsdalen skole i Randers.

Rapport fra MANTRA, December 2020

*Nina Bergholt Birkedal, antropolog
og Johanne Korsdal Sørensen antropolog og Ph.d. i sociologi,
Ekstern relation manager i MANTRA*

MANTRA

Moesgårds ANTRopologiske Analyseenhed, Afdeling for Antropologi
Moesgård Allé 20, bygn. 4235, lok 134, 8270 Højbjerg

AARHUS UNIVERSITY

Indhold

Resumé	7
1. Introduktion	9
1.1 Metode	9
2. Tilgange til studievalget	11
2.1 Fire "arketyper"	12
3. Påvirkning af studievalget	15
3.1 Selve ungdomsuddannelsen: fag, faciliteter og studiemiljø	15
3.2 Forældrenes <i>indirekte</i> påvirkning	16
3.3 Nære relationers påvirkning.	17
3.4 De unges interesser	17
<i>Eksempler på koblinger mellem hobby-interesser og uddannelsesvalg:</i>	17
3.5 HTX image: Fordomme og stereotyper	19
3.6 Identitet og gruppeidentitet: "Jeg tror bare, jeg vil passe godt ind"	19
3.7 Køn: Pigers til- og fravalg af HTX	20
3.8 Brobygning	20
3.9 Det "informerede" valg: Informationssøgning og mangel på samme	21
4. HTX-elevernes anbefalinger	23

5. Muligheder og anbefalinger	25
Anbefaling 1: Udvikling af flere muligheder for at møde HTX i 7.-9. klasse	25
Anbefaling 2: Fokus på forældrene	26
Anbefaling 3: En tidligere indsats	26
5.1 Spørgsmål til refleksion	27
6. Konklusion	29
7. Perspektiver	31
Litteratur	33
Forslag til videre litteraturlæsning	33
Efterskrift/taksigelse	35

Resumé

Denne undersøgelse af "Køn og studievalg blandt folkeskolens 9. klaser og elever på Tradium har særligt fokus på til- og fravalg af HTX". Projektet er et samfinansieret forskningsprojekt mellem MANTRA, Aarhus Universitet og HTX, Tradium i Randers. Projektet kortlægger udfordringer og muligheder for at tiltrække flere elever til HTX med særligt fokus på køn.

MANTRA har via kvalitative interview afdækket parametre, der influerer på de unges valg af ungdomsuddannelse. **Uddannelsesvalgs parametre** kan overordnet inddeles i fire kategorier, nemlig:

- 1) Selve uddannelsen,
- 2) De unges relationer og interesser
- 3) Identitet og køn og endeligt
- 4) Brobygning og information.

Derudover har MANTRA udarbejdet 4 "arketyper" på de forskellige tilgange til uddannelsesvalg blandt 9.-klasseelevers uddannelsesvalg, nemlig:

- A) Målrettede mod fremtiden,
- B) Interessestyrede,
- C) Miljø, stemning og fornemmelser,
- D) De folkeskoletrætte (dem der fortsat ønsker at uddanne sig, men ønsker fx andre fag og undervisningsformer).

Med denne kortlægningsrapport har MANTRA skabt indsigt i og forståelse for, hvordan unge 9.-klasseselever træffer ungdomsuddannelsesvalg. Mere specifikt indsigt og forståelse for hvad der påvirker unges valg af uddannelse med fokus på til- og fravalg af HTX. Undersøgelsen viser at oplevelsen af ungdomsuddannelsen er afgørende for, at 9. klases eleverne føler, de tager et informeret valg. Elevernes valg påvirkes af de sociale og kulturelle miljøer de er i. Samtidig er størstedelen relativt afklarede, når de møder HTX i 9. klasse. MANTRA's tre overordnede anbefalinger for at accelerere den kulturelle forandring og tiltrække flere elever til HTX er derfor:

- 1) Udvikling af flere muligheder for at møde HTX i 7.-9. klasse.
- 2) En tidligere indsats med fokus på STEM, innovation og design.
- 3) Fokus på forældrene.

I disse anbefalinger er der både langsigtede og kortsigtede muligheder, der blandt andet lægger op til strategiske samarbejder med relevante aktører.

1. Introduktion

Denne undersøgelse af "Køn og studievalg blandt folkeskolens 9. klasser og elever på Tradium med særligt fokus på til- og fravalg af HTX" er et samfinansieret forskningsprojekt mellem MANTRA, Aarhus Universitet og HTX, Tradium i Randers. Projektet kortlægger udfordringer og muligheder for at tiltrække flere elever til HTX med særligt fokus på køn.

Erhvervsuddannelserne og flere STEM uddannelser oplever i disse år faldende ansøgerantal blandt relativt små ungdomsårgange. På den baggrund har Tradium og MANTRA indledt et samarbejde for at kortlægge unge 9.-klasseselevers bevæggrunde for at søge ind på videregående uddannelser, således at vi kan blive klogere på, hvordan unge træffer uddannelsesvalg og skaber viden om, hvilket rum der er for at informere og påvirke deres uddannelsesvalg for eksempelvis Tradiums HTX uddannelse.

Undersøgelsen viser at oplevelsen af ungdomsuddannelsen er afgørende for, at 9. klasseelever føler de tager et informeret valg. Elevernes valg påvirkes af det sociale og kulturellemiljø, de indgår i. I disse miljøer kræver det afklaring og selv-sikkerhed for unge at bryde de kønstypiske normer. Samtidig er størstedelen relativt afklarede, når de møder HTX i 9. klasse. MANTRA's anbefalinger til at accelerere den kulturelle forandring og tiltrække flere elever til HTX findes på side 12-14 i denne rapport.

1.1 Metode

Konkret har Moesgårds Antropologiske Analyseenhed, MANTRA foretaget undersøgelsen som et interviewstudie med samlet set 19 individuelle interviews (med elever med et gymnasialt potentiale fra to forskellige skoler, Randers Realskole og Tirsdalen Skole) samt to fokusgrupper med elever i alt 7 elever fra Tradium, der alle har gået på Randers Realskole. Det er disse interviewpersonernes erfaringer og oplevelser, vi analyserer uddannelsesvalgsmønstre på baggrund af. Mønstrene i MANTRA's kortlægningsresultat har en bredere relevans bl.a. illustreret via en række paralleller til EVA's kvantitative rapport, "Køn og studievalg i 9. klasse" (2019). Alle deltagere i undersøgelsen er anonymiseret for udenforstående. Grundet det lille datasæt kan vi udelukke, at deltagerne fra særligt HTX vil kunne genkendes i miljøet.

Rapporten er opbygget af tre hovedafsnit. Først skitseres fire "arketyper" på tilgange til studievalg, herefter giver vi et øjebliksbillede af, hvad der påvirker studievalget hos de adspurgte unge lige nu. Afslutningsvist giver vi vores anbefalinger til, hvordan de udfordringer de fire "arketyper" på tilgange til studievalg samt påvirkninger kan adresseres, og hvor I kan kigge imod for at blive inspireret fremadrettet.

Elever i gang med at filme i det store fællesrum på HTX i Randers. (Foto: Tradium).

2. Tilgange til studievalget

De 19 forskellige 9.-klasseselever i denne undersøgelse er langt fra sikre på, hvilken ungdomsuddannelse de skal vælge. De fleste har dog reduceret deres valg til to uddannelser eller har én de forventer at vælge. Fordelingen ser således ud:

	Alle (19)	Drenge (i alt 8)	Piger (i alt 11)
HTX	2	2	
STX (Randers Statsskole)	2	1	1
STX (Paderup gymnasium)	3		3
HHX	6	2	4
HHX eller STX	2		2
STX eller HTX	1	1	
HTX eller HHX	2	2	
Gymnasial (ved ikke)	1		1

Oversigt over, hvad de 19 elever fra 9. klasse på de to skoler regner med at vælge af ungdomsuddannelse. Ud af de 19 regnede 2 med at skulle i 10. klasse på Randers Realskole og 4 på efterskole eller udveksling.

Der er en række pointer, der er værd at fremhæve ud fra opgørelsen af, hvad eleverne regner med at vælge:

1. Der er kun to elever, der overvejer HTX og HHX. STX er med andre ord den største konkurrent til HTX.
2. Ingen af de adspurgte piger regner med at vælge HTX. Enkelte har overvejet det, men afskrevet det, mens andre ikke har overvejet det på trods af interesser og faglighed, der peger i retning af HTX.
3. Den store tilslutning til Paderup Gymnasium skal ses i lyset af, at Tirsdalen Skole ligger geografisk tæt på Paderup Gymnasium. Samtidig ser alle skolens elever årligt gymnasiets musical, hvorigennem de får en form for tilknytning til Paderup Gymnasium.
4. Seks af de deltagende elever skal i 10. klasse på Realskolen eller på efterskole.
5. Der er en meget høj andel af elever, der vælger HHX – ca. 30%. Det understreger, at undersøgelsen er en temperaturmåling og et øjebliksbillede af 9.-klasse-selevernes valg lige nu.

I disse meget forskellige valg har vi identificeret fire forskellige "arketyper" på tilgange til valget af uddannelse. Der er en række faktorer, der påvirker de unges valg, og de fire "arketyper" er en kategorisering af, hvad de unge vægter højest i valget af uddannelse.

2.1 Fire "arketyper"

MANTRA har med afsæt i undersøgelsesresultatet identificeret 4 lidt karikerede "arketyper" af 9.-klasseselever, som præsenteres herunder:

A. Målrettet mod fremtiden

"Jeg skal være læge og derfor gå på Statsskolen." (pige, Realskolen).

De fem elever, vi karakteriserer som *målrettede mod fremtiden*, ved hvad de vil efter ungdomsuddannelsen. De vælger ungdomsuddannelse efter, hvad de mener klæder dem bedst på til at nå derhen. Hvad de vil spænder bredt – én vil være læge, en anden advokat og en tredje "noget med økonomi og handel".

B. Interessestyret

"Jeg synes programmering er sjovt. Derfor vil jeg på HTX." (dreng, Realskolen).

De tre elever, der overvejende er *styret af deres interesser*, er karakteriseret ved at have en eller flere interesser, de kan overføre til en uddannelse eller profession. De glæder sig til at komme et sted hen, hvor andre har samme faglige interesser som dem selv.

C. Miljø, stemning og fornemmelser

"Det vigtigste er, at der er god stemning, og jeg føler, jeg hører til." (pige, Tirsdalen)

For de fire elever hvor *miljøet og stemning* på uddannelsen er vigtigst, er valget i høj grad styret af deres fornemmelse for, hvordan det kommer til at være på uddannelsen. Mange af eleverne i denne kategori er i tvivl og synes valget er svært. For flere af eleverne i denne kategori, er det vigtigt, at de kender nogle på uddannelsesstedet, ikke nødvendigvis i klassen, men på skolen. Det påvirker dem, hvad dem de kender laver, og de søger bekræftelse eller afkræftelse på deres valg hos andre end dem selv.

D. De folkeskoletrætte

"Jeg ved bare at jeg skal på Tradium og ikke gymnasiet." (dreng, Tirsdalen)

De fire elever, MANTRA har kategoriseret som *folkeskoletrætte*, er trætte af undervisningen, fagene og lærerne i folkeskolen, men vil gerne tage en gymnasial uddannelse. De har alle udelukket STX og vælger HHX eller måske står valget mellem HHX eller HTX. De vil gerne have nye fag, undervisningsformer og undervisere. De glæder sig til at komme væk fra folkeskolen og prøve noget nyt.

Alt i alt har vi kategoriseret 9. klasseeleverne således:

Tilgang	I alt	Piger	Drenge
Målrettet	5	3	2
Interessebåret	3	1	2
Miljø, stemning og fornemmelse	4	4	0
Folkeskoletræt	4	1	3
Kombineret	3	2	1

Opgørelse over hvilken kategori de 19 9. classes elever passer bedst ind. Stort set alle går op i de tre første, men tabellen er et udtryk for, hvad de vægter højest i valget af ungdomsuddannelse.

Der er altså tre af de 19, vi ikke synes kan placeres under én af de fire "arketyper", men derimod er en kombination. Det er udtryk for, at de fire "arketyper" er overlappende. De to elever i undersøgelsen, der vælger HTX er begge *interessestyrede*. De elever vi mødte fra HTX er ikke med i ovenstående opgørelse. Men de 7 HTX-elever kan alle karakteriseres som enten *målrettede* eller *interessestyrede*. Undersøgelsen peger på at dem, der vælger HTX i dag er afklarede og sikre på deres uddannelsesvalg.

3. Påvirkning af studievalget

I dette afsnit opstiller vi en række faktorer, som de unge selv italesætter påvirker deres valg af ungdomsuddannelse. Alt i alt er valget af ungdomsuddannelse komplekst, men til tider også lidt tilfældigt. Der er dog nogle ting, der går igen hos de fleste adspurgte unge. For størstedelen af de unge, er det det første større selvstændige valg de træffer. De fleste synes, det er eller har været et svært valg. De unge 9. klasse- og HTX-elever, vi mødte, er alle reflekterede og gode til at sætte ord på deres tanker om studievalg.

De påvirkninger, vi har kortlagt, er i høj grad "rundt om uddannelsen". Vi belyser brobygning og selve ungdomsuddannelsen, men derudover er det mere sociale og kulturelle faktorer såsom identitet, køn, forældre og fordomme. Overordnet set er de faktorer der påvirker de unge de samme på henholdsvis Tirsdalen Skole og Randers Realskole, der er imidlertid stor forskel på elev- og forældregruppen. Derfor påvirker de forskellige faktorer de unge i forskellige retninger. De to skoler har det til fælles, at de begge danner nye klasser i 7. klasse. Tirsdalens skole er en overbygningsskole, der samler elever fra forskellige skoler i 7. klasse. Randers Realskole optager ligeledes nye elever i 7.klasse og danner nye klasser, herunder elite- og talentsportsklasser.

3.1 Selve ungdomsuddannelsen: fag, faciliteter og studiemiljø

Alle elever vi har talt med er gymnasieparate. De har alle en form for grundlæggende forståelse for, hvad en gymnasial uddannelse er. De har en (mere eller mindre informeret) idé om, hvilke fag, de respektive ungdomsuddannelser udbyder. De tillægger generelt ikke UU-vejledningen stor betydning, men den grundlæggende forståelse for ungdomsuddannelserne ser MANTRA som et udtryk for at UU-vejledningen har haft en indvirkning. Hvorvidt de vægter fagene, faciliteterne eller studiemiljøet højest under valget af ungdomsuddannelse er forskelligt.

Fagene: Det har betydning for de fleste, hvilke fag de kan vælge. For særligt *de målrettede* er fagene vigtige, fordi de er bevidste om, hvorvidt de giver adgang til fremtidsdrømmen. For *de interessestyrede* handler det om, om der er fag, hvor de kan dyrke interesser som programmering, spansk eller biologi. For særligt *de folkeskoletrætte* er det tiltrækkende, at der er nye fag og andre læringsformer på HHX og HTX, mens det for særligt *de miljø og stemningsstyrede* i højere grad er tiltrækkende, at STX er velkendt og mere bred. Samtidig er der flere elever, der ikke ved, at der er engelsk A og samfundsfag på HTX. Enkelte har kigget på adgangskrav på videreuddannelser, men det er et fåtal.

Faciliteter: Adspurgt om, hvad de tænker om faciliteterne på ungdomsuddannelsen, forklarer eleverne, at det er vigtigt for dem, at det er rent osv. De der vælger HTX går op i faglokalerne på Tadium. Flere af dem, der vælger Paderup

gymnasium, synes de fysiske rammer er med til at skabe en god, hyggelig stemning. De taler om fælles områder til hver årgang. Enkelte finder Statsskolens arkitektur attraktiv, mens det for andre er uoverskueligt.

Studiemiljø: Langt de fleste søger indblik "hvordan det er" at gå på uddannelsen, og hvorvidt de vil passe ind. Det handler derfor også om det sociale på uddannelsen, lige så vel som om lærerene, undervisningsformen og studieture for eleverne på uddannelsen. For enkelte, særligt *de målrettede*, betyder studiemiljøet ganske lidt. Det har størst betydning for dem, der er *styret af miljø, stemninger og fornemmelser*, mens det for de resterende er sekundært, men stadig vigtigt. Brobygning, forældre og nære relationer spiller en stor rolle i de adspurgte elevers opfattelse af studiemiljøet. Det vil derfor blive uddybet i de følgende afsnit.

3.2 Forældrenes *indirekte* påvirkning

For alle de unge er det fælles, at de unges forældre har stor indvirkning på, hvor de unge kan tænke sig selv hen. En af eleverne fra Tirsdalen skole sagde: "Jeg vil på en måde gerne det samme som min far laver, men det er nok også fordi, det er det eneste jeg rigtig kender. Af de to ting mine forældre arbejder med så er min fars arbejde som projektleder det, jeg bedst kan forestille mig." Samtidig er det gennemgående, at de unge fortæller, at deres forældre opfordrer dem til at vælge, hvad de har lyst til.

De unge definerer sig i forhold til, hvad deres forældre har af uddannelse og job. Det er ikke ensbetydende med, at de unge vil det samme. Nogle unge ønsker et højere uddannelsesniveau og bedre jobs, men den tendens gør sig også gældende hos de, der har højtuddannede forældre med velbetalte jobs. Eksempelvis talte vi med to drenge, der begge har mødre, der er advokater. Den ene vil følge i moderens fodspor, mens den anden vil noget andet. Ham der vil noget andet gengav, at hans mor oprindeligt ville have været læge, men blev presset af sin mor til at blive advokat. Han citerede sin mor for at sige: "Money doesn't buy you happiness". Denne forskel på, hvordan forældrene påvirker de unges uddannelsesvalg kan betragtes som et udtryk for, hvor tilfredse deres forældre er med deres jobs. Det er også udtryk for, at forældrenes påvirkning af de unges uddannelsesvalg afhænger af, i hvilken grad forældrene brænder for og identificerer sig med deres jobs.

Forældrene er vigtige sparringspartnere for de unge i valget af ungdomsuddannelse. Astra (det nationale naturfagscenter) peger på, at forældrene trækker på egne erfaringer, når de taler med deres børn og unge. Eksempelvis påpeger de, at halvdelen af STEM-studerende på videregående uddannelser har en STEM-forældre, oftest fædre (Astra 2019). MANTRA har ikke talt med forældrene, men de unge har fortalt meget om deres forældre. En HTX-elev nævner, at han må forklare, hvad HTX er for forældre og forældres venner. Forældrene har til gengæld ofte en erfaring at trække på i forklaringen af HHX og STX. Denne tendens er særligt væsentlig blandt børn af forældre, som selv har gået på en ungdomsuddannelse i Randers. Eksempelvis fortalte en pige fra Tirsdalen skole om, hvordan hun syntes hendes mors fortælling om Paderup Gymnasium lød som noget for hende. Her har det en betydning, at HTX stadig er en relativt ny og lille gymnasial uddannelse, fordi der er færre forældre, der har et erfaret kendskab til HTX. Dette spiller

sandsynligvis en rolle i forhold til at forklare, hvorfor så få fra Randers Realskole vælger HTX. Mange forældre har en høj uddannelse og har gået på en ungdomsuddannelse, og kan trække på erfaring herfra, og det er typisk STX eller HHX. Samtidig er der flere elever fra Randers Realskole, der refererer til klassekammeraters forældre som inspirationskilder til fremtidige jobs som eks. sælger eller læge. Det er der ingen fra Tirsdalen Skole, der gør.

3.3 Nære relationers påvirkning

De nære relationers påvirkning er parallel med forældrenes påvirkning. Enkelte italesætter lærere, der kommer med direkte anbefalinger til, hvad de skal, men ellers er det mere indirekte. Mange søger også be- eller afkræftelse på, om den respektive uddannelse vil være noget for dem.

Større søskende spiller en stor rolle. Tradium HTX bekræfter, at mange elever på HTX har haft større søskende eller fætre og kusiner på HTX. Det billede kan vi bekræfte. De 7 HTX-elever i undersøgelsen havde alle på forhånd bekendte, som går eller har gået på HTX, og de beskrev det som vigtigt for, at de kunne se sig selv på HTX.

En af folkeskoleelverne sagde: "Min søster siger, at hun har fortrudt, hun valgte STX og ikke HHX i stedet. Så jeg tror, HHX er det rigtige valg for mig, fordi vi er meget ens, sådan med skole". En anden fortalte om en onkel i USA, der er ingeniør og har boet forskellige steder i verden. Det kunne denne dreng godt tænke sig, og derfor vælger han HTX. Mange ved ikke rigtig hvad de vil, og leder derfor efter inspiration. På den måde kan det for nogle være lidt tilfældigt, hvad der vækker en interesse eller gør udslaget i deres valg af en specifik ungdomsuddannelse.

3.4 De unges interesser

De unges interesser spænder bredt, og det er forskelligt, hvorvidt de kan og har lyst til at omsætte det til uddannelse. For *de interessestyrede* er interesser altafgørende, men for mange af de resterende spiller interesser også en væsentlige rolle. Flere siger, at de bare vælger det, de interesserer sig for. I nogle tilfælde er interesserne vakt længe før 9. klasse, mens andre har mange forskellige ting de går op i eller har svært at finde ud af, hvad de egentlig interesserer sig for. Nedenfor er en række eksempler på interesser og lignende, der har ført til tanker om ungdomsuddannelse.

Eksempler på koblinger mellem hobby-interesser og uddannelsesvalg

- **Heste:** Vi talte med flere, der bruger meget tid på heste og ridning. Denne interesse førte for én til, at hun vil være dyrlæge og derfor går på HTX, mens det for andre førte til en interesse for handel og økonomi og dermed HHX.
- **TV:** Én fremhæver programmet "Fra 1-værelses til Strandvejsvilla". Det har fået ham til at overveje at blive ejendomsmægler. Efterfølgende har hans forældre set programmet, og de taler sammen om uddannelsesvalg med afsæt i programmet.

- **Computer og gaming:** Mange af de adspurgte drenge spiller computer sammen med vennerne. Enkelte går meget op i det, og spiller også alene. For to af disse gør det, at de vil lære mere om programmering og teknologi og dermed på HTX. En anden er igennem dialogen med andre brugere i spillet Fortnite blevet god til engelsk, og derfor vil han gerne på HHX med et globalt fokus.

- **Kreativ:** Mens mange drenge spiller computere, er der mange af de adspurgte piger, der er glade for at tegne og være kreative. For flere har det ført til, at de vil noget med design og egen forretning og derfor på HHX, mens en enkelt har valgt HTX, fordi hun vil HTX.

- **Elitesport:** Vi talte med nogle stykker, der går i elitesportsklasserne på Randers Realskole. Her har det en betydning, at HHX og Paderup Gymnasium har deciderede sportsklasser og samarbejde med Team Danmark. Enkelte italesatte, at de gerne vil fortsætte i en elitesportsklasse.

Elever i en undervisningssituation. (Foto: Tradium).

3.5 HTX image: Fordomme og stereotyper

Der vil altid være fordomme. Idéen om, at "snobberne" går på "Staten" eller HHX, "hippierne" på "Paden" og "nørderne" på HTX er til stede blandt flere af de adspurgte elever, men langt fra hos alle. Det er svært at gøre op med disse stereotyper, men vores undersøgelse peger i retning af, at der ikke altid skal så meget til at nuancere billedet. Eksempelvis sagde en af pigerne fra Tirsdalen: "Det er lidt nogle nørder HTX. Men ikke kun. Jeg kender nogle, der går på HTX, og de er ligesom mig." Hun kendte nogle på HTX, som hun kunne lide og identificerede sig med. Hun fravælger imidlertid HTX, fordi hun gerne vil arbejde med økonomi, og derfor vælger hun HHX. For elever uden relationer til nogen på HTX eller med en baggrund fra HTX, så er det mere udfordrende for Tradium HTX at rekruttere. I nogle af de tilfælde, kan det ske at eleverne i 9. klasse slet ikke overvejer HTX på baggrund af fordomme mod uddannelsen, underviserne og eleverne på HTX. Fordomme, der ikke stemmer overens med HTX-elevernes oplevelse:

"Jeg har sådan lidt en fordom om, at dem der går på HTX er dem, der VIRKELIG går op i naturfag, og jeg kan jo også godt lide engelsk og dansk." (Pige fra Tirsdalen)

Pigen, der sagde dette, har fravalgt brobygning på HTX. Hun er glad for naturfag, men det til trods er HTX ikke en overvejelse for hende. Eleverne på HTX siger i modsætning til pigens fordom, at HTX er meget mere end teknologi og naturfag, at fagene indebærer noget andet end i folkeskolen, og at der er meget få, der kun går op i naturfag og skole. Pigen fra Tirsdalen italesatte samtidig, at hendes venners valg var afgørende: "Jeg følger nok bare lidt med strømmen i klassen, og gør det samme, som de andre gør". Hun kender ikke nogen på HTX, der kan nuancere hendes billede. Det er krævende at bryde normen og for mange handler valget af ungdomsuddannelse også om identitet: Hvor passer jeg bedst ind? Samtidig er fordommenes betydning også afhængigt af køn.

3.6 Identitet og gruppeidentitet: "Jeg tror bare, jeg vil passe godt ind"

Astra "Det Nationale Naturfagscenter" peger på, at der et mismatch mellem den identitet de unge ønsker at opbygge og deres opfattelse af STEM. STEM kan opleves som: ensomt, nørdet og verdensfjernt, og den unge vil eks. Gerne være: social, kreativ og løse verdens problemer (Astra 2019). Det billede kan vi til dels bekræfte, i vores undersøgelse. Flere giver blot forklaringen, at HTX ikke er noget for dem, eller at de ikke passer ind, selvom de godt kan lidt STEM-fag. Hvad det skyldes, giver Astra ikke én løsning på. Det kan vi heller ikke give, men det hænger sammen med fordommene, og en generel tendens til, at vi i Danmark stadig er bagefter, når det kommer til naturfag.

De fleste af de unge, vi har talt med har en fornemmelse for, hvor de vil passe godt ind. Det betyder noget for alle fire "arketyper", men der er forskel på hvordan. For de *interessestyrede* handler det om at være et sted, hvor ens klassekammerater går op i det samme som en selv. Eksempelvis sagde en dreng, at han glæder sig til at komme på HTX, hvor han slipper for dem, der hverken kan eller vil naturfag. For dem der er *styrede af miljø, stemning og fornemmelse* handler det om, at de kan "være

sig selv", uden at de nødvendigvis kan sætte en finger på, hvad der gør det. De går i højere grad op i at passe ind, og der er en overvægt af piger, der ikke mener, de vil passe en ind på HTX.

3.7 Køn: Pigers til- og fravalg af HTX

Pigerne vi har talt med italesætter ikke direkte køn som en faktor i deres valg af ungdomsuddannelse. Vi ser en tendens mod, at flere piger fravælger HTX uden forhåndskendskab eller på baggrund af fordomme end drenge. En af pigerne fra HTX sagde: "I byen siger jeg bare, at jeg går på Tradium og ikke HTX". Hun forklarede videre, at hun orker ikke, at blive mødt med overraskelse eller blive sat i en "bås", hun ikke synes, hun passer ind i. En dreng i fokusgruppen kommenterede, at han opfatter "stemplingen", som ret forskellig for drenge og piger. Det bekræftede de andre i fokusgruppen. Det vidner om, at fordommen "nørd" også i sig selv er kønnet.

Flere af 9. klasseeleverne fortalte om deres henholdsvis pige- og drengegruppe, hvilket vidner om en opdeling og forskel på drenge og piger. Der er en tendens mod kønsspecifikke aktiviteter i disse grupper. Drengene fortalte om at spille computer og PlayStation sammen, mens pigerne fortalte om at være kreative og shoppe. Nogle af eleverne talte om blandede grupper, men det er primært knyttet til at feste og "hænge ud".

I EVA's (Danmarks Evalueringsinstitut) rapport "Køn og uddannelsesvalg i 9. klasse" bruger de betegnelserne kønstraditionelle og kønsutraditionelle valg (EVA 2019 s. 33-26). EVA beskriver, at HTX særligt for piger er et valg *på trods*, som kræver mere vilje og afklaring. Det er en del af forklaringen på, hvorfor der er en håndfuld piger, der godt kan lide og er gode til naturfag, men fuldstændig udelukker HTX i vores undersøgelse. Som en af pigerne selv sagde, så "følger hun nok bare lidt med strømmen". De to piger fra HTX er begge afklarede med, hvad de vil bagefter, sådan som EVA identificerer.

3.8 Brobygning

9.-klasseselever der har været i brobygning på HTX, er positivt indstillet over for uddannelsen. Flere af 9.-klasseseleverne fortæller efter brobygning på Tradium HTX, at de er positivt overraskede, hvilket vidner om at det fysiske møde kan afkræfte fordomme og svække deres betydning. Samtidig er mange relativt fastlåste mellem én eller to uddannelser, når de tager i brobygning i 9. klasse. Det synes at være en udfordring, at for mange helt udelukker HTX før brobygning. Vores kendskab til brobygningen kommer primært fra de 19 elever i 9. classes beretninger, de 19 elever har valgt brobygning følgende steder:

	HTX	Pad.	Stat.	HHX	HF
Tirsdalen	4	5	2	8	1
Realskolen	5	4	4	9	5

STX og HHX er altså førstevalg. For de ni elever på Realskolen er det HTX og HF vælger fra, når de skal fravælge én af de fire typer gymnasier i brobygning.

Grundet COVID-19 nåede eleverne på Tirsdalen Skole kun deres 2-dages brobygningsforløb, og altså ikke det 3-dages forløb. Eleverne fra Randers Realskole nåede alle fire brobygningsdage. Udover tre besøg på ungdomsuddannelser, besøger de Realskolens eget 10. klasses-tilbud. Bag om tallene er der nogle stykker, som er glade naturfag, men ikke overvejer HTX som brobygningsmulighed. Eksempelvis sagde én: "Jeg har ikke et billede, af hvordan HTX er. Jeg ved bare, at jeg ikke kan se mig med et job inden for naturfag i fremtiden. Jeg vil meget hellere det kreative". Samtidig er et af hendes yndlingsfag naturfag, men interessen for det kreative kobledes hun ikke med HTX.

Randers Realskole og Tirsdalen skole har to forskellige modeller for brobygning. Hvilken der er at foretrække, kan vi ikke vurdere, da vi ikke har været en del af brobygningen, men kun har talt med de unge. De unge har kun prøvet én af modellerne. Vores vurdering er, at der er flere fra Realskolen, der møder Tradium HTX, som ikke ellers ville have et indtryk af HTX. Mange af de unge har bare allerede en idé om, hvad de skal, når de kommer på brobygning i 9. klasse. HTX-eleverne huskede tilbage som om, de havde besluttet sig inden brobygningen. Tendensen blandt folkeskoleeleverne, er at brobygningen hjælper til afklaring og den er for mange det afgørende lod på vægtskålen.

3.9 Det "informerede" valg: Informationssøgning og mangel på samme

MANTRA sætter "informeret" i citationstegn, da det kræver mere end traditionel information at få de unge til at føle, de er informerede om HTX og andre ungdomsuddannelser. En pige fra Tirsdalen siger følgende:

"Fagene betyder ikke så meget. Jeg vælger bare sådan efter mavefornemmelse, og på HHX og Paderup havde jeg en god fornemmelse. Jeg ved faktisk ikke helt hvorfor... på Paderup, er det nok det sociale. Jeg har hørt, at de har et godt sammenhold der. Og på HHX, der er det nok, at det vil kunne hjælpe mig med mine fremtidige jobs".

Denne pige har vi kategoriseret som *styret af miljø, stemning og fornemmelse*, men citatet er meget sigende for, hvad der generelt er på spil hos dem, 9. klasseeleverne i deres informationssøgning. For de orienterer sig mod uddannelsens indhold, men de søger også information, der er svær at indfange i kommunikationsmateriale, nemlig hvordan andre unge oplever uddannelsen, og hvordan stemningen er. De unge får information om ungdomsuddannelser igennem følgende:

Familie, venner og bekendte: Mange taler primært med folk de kender, og opsøger derudover ganske lidt information. Det gælder for alle fire "arketyper", men i mindre grad for *de målrettede* og *interessestyrede*. Som beskrevet er det her en væsentlig udfordring, at HTX både er den nyeste og mindste af de gymnasiale uddannelser. Igennem relationer søger de indblik i, hvordan det er på uddannelsen såvel som hvad linjerne og fagene indebærer. På linje med pigen fra Tirsdalen i ovenstående citat tillægger de "hvad de hører" stor betydning, hvis det er fra personer, de finder troværdige.

Brobygning: Som beskrevet i foregående afsnit, er brobygning afgørende for de unges endelige valg. Samtidig har de fleste en idé om, hvad de vil vælge forud for brobygning i 9. klasse.

UU-vejledningen: Eleverne tillægger ikke UU-vejledningen stor betydning, men den er grundlaget for deres viden om ungdomsuddannelserne. Eleverne italesætter, at de er blevet informeret af UU-vejledningen og det har hjulpet dem til at udelukke uddannelser. Enkelte af *de målrettede* var afklarede inden UU-vejledning.

Hjemmesider, flyers etc.: Det er meget blandet, hvorvidt 9.-klasseseleverne har kigget på hjemmesider, flyers og andet informationsmateriale. Der er relativt mange, der læser i de flyers, de får udleveret på brobygning. De orienterer sig på hjemmesider, googler og enkelte italesætter ug.dk. Flere har ikke kigget på det ud over den "afsatte tid i timerne". Derudover taler de med folk om deres viden om fag, undervisere, stemning og oplevelser af uddannelserne.

Sociale Medier: Ganske få elever orienterer sig på sociale medier. Flere nævner, at de får sponsorerede reklamer, men kun enkelte har søgt på en eller flere ungdomsuddannelser på Instagram. De få, der har kigget på Instagram har gjort det i forlængelse af brobygning, og de er meget styret af *miljø, stemning og fornemmelse*.

4. HTX-elevernes anbefalinger

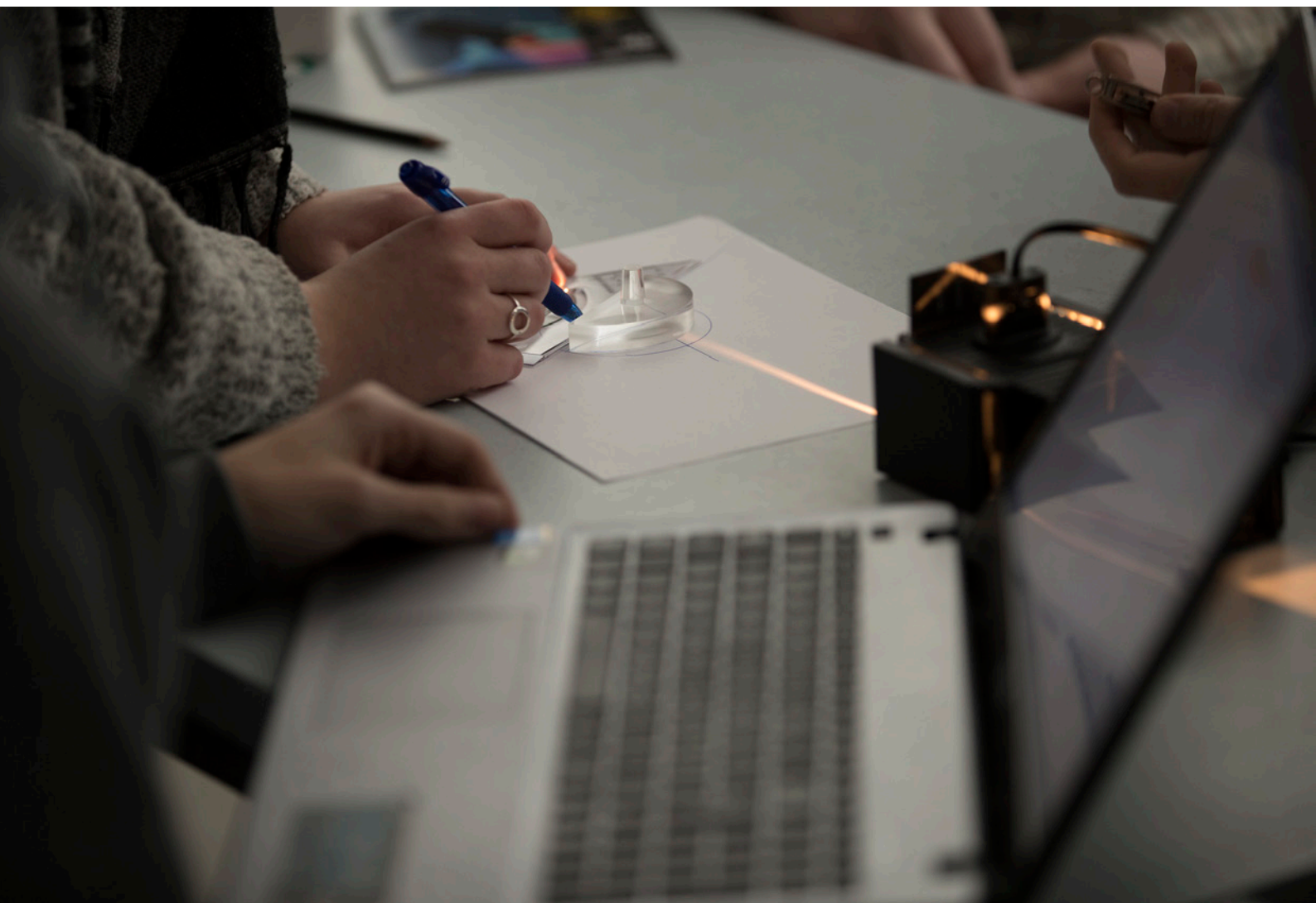
Under fokusgrupperne spurgte vi eleverne fra HTX ind til, hvad deres "salgstale" for HTX er. Generelt er de glade for HTX og fremhæver følgende punkter:

- "Naturfag og teknologi er mere spændende og brugbart her end i folkeskolen". Samtidig lagde de vægt på, at HTX er meget mere end naturfag og teknologi. Det er også innovation, design og medier.
- "Det er rigtig nok, at vi har meget naturfag og teknologi, ligesom fordommen. Men hvad det indebærer er ikke lig fordommene". Eleven her fremhævede, at fagene på HTX er mere tværgående end i folkeskolen med en anderledes og bedre undervisning. De er altså også begejstrede for didaktikken og den praksisorienterede tilgang, hvor der er mindre "røv til sæde", som en forklarede.
- Fælles for alle syv elever er, at de synes, der er godt sammenhold og en god stemning. Eleverne fra HTX sammenlignede med Randers Realskole og lægger vægt på, at der på HTX er plads til alle uanset påklædning og interesser. De fremhævede også, at der er meget mindre hierarki. Én fremhævede, at han allerede i den første uge talte med elever fra både 1.g og 2.g – det syntes han er fedt, og det havde han ikke forventet, før han startede på HTX.

De syv elever er alle bevidste om fordommene mod HTX, men det påvirker dem forskelligt. Nogle er trætte af det, mens det for andre ikke er så vigtigt. De er dog enige om, at det generelle billede af HTX er forsimplet, og at elevskaren er bred. Deres råd til folkeskoleeleverne er klart: "Snak med nogle der går der".

De syv elever har enkelte konkrete forslag til forbedring af åbent hus og tilgangen til Randers Realskole. I forhold til åbent hus var der et par stykker, der italesatte, at de i deres deltagelse som HTX-elever havde haft de "forkerte fag". De anbefalede, at man har sine linjefag, så mente de, de vil være bedre repræsentanter. En anden fremhævede, at han før HTX var til åbent hus på Paderup Gymnasium. Her var han begejstret for, at der var mulighed for at tale med lærere fra de forskellige studieretninger i et faglokale.

De syv elever er enige om, at HHX og Statsskolen er "autopilotvalget" for elever på Randers Realskolen. Deres råd er at udvælge HTX-elever nøje med bevidsthed om at bryde fordomme og bruge tidligere "realbørn" i mødet med Realskolen. Særligt to af HTX-eleverne forklarede, at de selv er blevet positivt overraskede over det sociale liv på HTX, da de havde en idé om, at mange ville være meget "indadvendte".

Elever i ét af HTX' mange faglokaler. (Foto: Tradium).

5. Muligheder og anbefalinger

MANTRA vurderer med afsæt i denne undersøgelse, at mødet med HTX er Tradium HTX' stærkeste kort på hånden lige nu. Det er i høj grad med til at afmontere fordomme og til at overbevise kommende elever om, at Tradium HTX er noget for dem. Mødet indebærer både et møde med elever, lærere, didaktik og miljøet på skolen, som karakteriseres som afslappet med et godt sammenhold af HTX-elever såvel som dem, der har været på besøg på HTX. Som beskrevet er mange relativt afklarede, når de kommer til brobygning på HTX i 9. klasse. Det peger i retning af en tidligere indsats, hvor børn og unges interesser for naturfag, innovation, design og ikke mindst Tradium HTX didaktiske tilgang vækkes.

Undersøgelsen giver anledning til tre praksisanbefalinger vedrørende tiltrækning af flere elever fra nye målgrupper til Tradium HTX og til at accelerere den kulturelle forandring det fordrer:

- 1) Udvikling af flere muligheder for at møde HTX i 7.-9. klasse.
- 2) En tidligere indsats med fokus på STEM, innovation og design.
- 3) Fokus på forældrene

Anbefaling 1: Udvikling af flere muligheder for at møde HTX i 7.-9. klasse

På kort sigt er spørgsmålet: hvad kan Tradium HTX gøre lige nu for at tiltrække flere elever til næste skoleår? MANTRA's vurderer, at de unge skal se og møde Tradium HTX. Det er som bekendt vanskeligt grundet COVID19, men undersøgelsen viser, at 9.-klasseelevernes opfattelse af "mødet" og "miljøet" er bredt og handler om både elever, lærere, undervisningsformer og -faciliteter. Derfor kan "møderne" være af anden karakter end brobygning og åbent hus. Eksempelvis kunne Tradium indbyde til deltagelse i undervisning eller aktiviteter både online og på skolerne. For HTX-eleverne fremhæver netop, at undervisningen i naturfag og teknologi er mere vedkommende på HTX end i folkeskolen. Endelig anbefaler HTX-eleverne at Tradium HTX er strategisk bevidste om, hvilke elever og lærere de "sender ud" på de forskellige folkeskoler.

En del brobygnings-elever efterlyser et indtryk af fagene dansk og engelsk på Tradium HTX brobygningen. Konkret er der en, der vipper mellem Paderup Gymnasium og HTX. Han beskrev, at han manglede danskundervisning, fordi han har en idé om, at det er anderledes på HTX, men han mangler viden om hvordan. Undersøgelsen viser, at de der vælger brobygning på HTX, er dem, der allerede har en idé om, hvad HTX er. Det peger i retning af, at der i nogle sammenhænge skal

præsenteres et bredere og mere generelt billede af HTX Tradium og ikke kun de dele, der gør at HTX adskiller sig fra de andre gymnasiale uddannelser.

MANTRA's vurdering er, at Tradium HTX har størst sandsynlighed for at påvirke de elever, der kan kategoriseres som *folkeskoletrætte* og dem, der går efter *stemning, miljø og mavefornemmelse*. Dem vi har mødt, som går på HTX nu og som har været der, fortæller enstemmigt om et godt sammenhold og en god stemning.

At rykke ved *de målrettede* og *interessestyrede* kræver en tidligere indsats end 9. klasse. Både muligheden og udfordringen ligger for Tradium HTX i at skabe en kobling mellem HTX og forskellige interesser, der er bredere end "computer" og "naturfag," som er en typisk fordom de unge har om HTX.

Anbefaling 2: Fokus på forældrene

MANTRA's undersøgelse viser, at forældre og nære relationer spiller en stor rolle i valget af ungdomsuddannelse. Udfordringen er, at forældrene har ofte ikke stort kendskab til HTX, da det er den nyere og mindre end HHX og STX. Det er en udfordring for tiltrækningen af elever til HTX, fordi størstedelen af de unge, vi har talt med bruger deres forældre som sparringspartnere i valget af ungdomsuddannelse. Samtidig har forældrenes uddannelse og job stor betydning for de unges forestillingsevne i relation til jobmarkedet, med andre ord for hvor den unge kan tænke sig selv hen. Dermed har forældrenes jobs og uddannelse også stor betydning for de unges valg af ungdomsuddannelse. Astra's undersøgelse, peger i retning af, at mange forældre ikke føler sig klædt på til at vejlede deres børn (Astra 2019). Her er der en mulighed for Tradium HTX i at synliggøre de mulige uddannelsesveje og fremtidsmuligheder HTX åbner for. Samtidig vil der på sigt være flere forældre, der kender HTX, fordi de selv eller deres venner har gået der, det er en fordel for Tradium HTX. Men der ligger i øjeblikket en væsentlig opgave i at klæde forældrene på til at svare på de unges spørgsmål om ungdomsuddannelse.

MANTRA anbefaler at indsatsen op deles med fokus på både et på kort- og langsigtet tidsperspektiv. Tradium HTX kan gøre meget selv, men vi anbefaler, at HTX tænker i strategiske samarbejder. Det kunne være med eks. UU-vejledning, folkeskolerne, andre HTX-uddannelser, Tradium som helhed eller på tværs af de gymnasiale uddannelser.

Anbefaling 3: En tidligere indsats

På længere sigt vurderer MANTRA, at interessen for STEM-dag, innovation og design skal vækkes tidligere for at påvirke de kommende 9.-klasseselever vi kategoriserer som *interessestyrede* og *målrettede*. Altså aktiviteter, der pirrer nysgerrighed og skaber interesse, men ikke nødvendigvis er direkte rettet mod at flere skal vælge HTX. Men en øget tilstrømning til HTX kunne blive den ønskede sideeffekt af sådanne initiativer. I undersøgelsen talte vi med et par stykker, der har gået i ungdomsskolens "Videnskabsklub" og derfor har været en del på HTX i faglokalerne før ungdomsuddannelse overhovedet er en overvejelse. De roste begge konceptet med lærere, junior- og seniormentorere. Videnskabsklubben er rettet mod

mange af dem, der vælger HTX nu. Lignende tiltag med en bredere tilgang og strategiske samarbejder med større aktører kunne være en vej.

5.1 Spørgsmål til refleksion

Der er en række spørgsmål, som Tradium kan arbejde med fremadrettet.

- Er der bestemte skoler, der skal særligt fokus på? Er det dér HTX får mest ud at lægge energi?
- Hvornår bliver interessen for teknologi og naturfag skabt?
- Betyder naturfag, teknologi og design det samme, når man går i folkeskole som på HTX?
- Hvordan skabes der en kobling mellem interesse for naturfag og kreativitet og HTX?
- Vil HTX ramme bredere og tiltrække nye målgrupper?

6. Konklusion

Med denne kortlægningsrapport har MANTRA skabt indsigt i og forståelse for, hvordan unge 9.-klasseselever træffer ungdomsuddannelsesvalg. Mere specifikt indsigt og forståelse for hvad der påvirker unges valg af uddannelse med fokus på til- og fravalg af HTX. MANTRA har via kvalitative interview afdækket parametre, der påvirker unges valg af ungdomsuddannelse. Vi kan konkludere, at oplevelsen af ungdomsuddannelsen er afgørende for, at 9.-klasseseleverne føler de tager et informeret valg.

Alt i alt påvirkes 9.-klasseselevens uddannelsesvalg altså af en række faktorer, der ikke er direkte forbundet med ungdomsuddannelserne, men i tillæg hertil knyttes de sociale og kulturelle miljøer de befinder sig i. Herunder eksempelvis forældre og andre relationers uddannelsesmæssige erfaringer og viden om (eller mangel på samme) om HTX. De sociale og kulturelle miljøer rummer ofte er kønstypiske normer, der kræver afklaring og selvsikkerhed at bryde ud af. Samtidig er størstedelen af 9.-klasseseleverne ret afklarede om, hvilken ungdomsuddannelse de ønsker, når de møder HTX i 9. klasse.

En kulturel forandring i forhold til Tradium HTX' ry vil tage tid, så det helt store spørgsmål undersøgelsen rejser er: Hvordan påvirkes og evt. accelereres denne forandring? MANTRA har tre specifikke anbefalinger herunder:

- 1) Udvikling af flere muligheder for at møde HTX i 7.-9. klasse.
- 2) Fokus på forældrene
- 3) En tidligere indsats med fokus på STEM, innovation og design.

I disse anbefalinger er både langsigtede og kortsigtede muligheder, der blandt andet lægger op til strategiske samarbejder med relevante aktører.

7. Perspektiver

En tidligere indsats for at skabe nysgerrighed og interesse STEM taler ind i en større tendens, derfor er strategiske samarbejde med andre aktører en oplagt mulighed. MANTRA kender til en række inspirerende initiativer, men listen herunder er langt fra udtømmende.

- Teknologiforståelse er et prøvofag i folkeskolen lige nu: <https://xn--tekforsget-6cb.dk/>. Essensen i faget er, at teknologiforståelse er en alment dannende, kreativ og skabende faglighed. Der er 46 forsøgsskole – desværre ikke i Randers, men der er i Mariagerfjord og Favrskov.
- Future Classroom Lab på Københavns Professionshøjskole, der er drevet af Center for Undervisningsmidler: "Hos Future Classroom Lab udforsker vi, hvordan digitale teknologier kan være med til at udvikle nye læringsmiljøer [...]". På læreruddannelsen på Københavns Professionshøjskole kan de studerende vælge linjen "Future Classroom". De fleste vælger det sammen med hovedfag i Dansk og engelsk. <https://futureclassroomlab.dk/>
- Insero i Horsens
- Energimuseet i Bjerringbro
- First Lego League
- Danfoss Universe
- Astra* Det Nationale Naturfagscenter: <https://astra.dk/>. De har en lokal Naturfagskoordinator i Randers, der er tilknyttet skolernes udviklingscenter: <https://skolernesudviklingscenter.randers.dk/faglig-sparring/fagpiloter/ mette-givskov-hansen-paa-barsel/>.

Litteratur

Astra, Det nationale Naturfagscenter. (2019). "Få øjnene op for STEM – uanset hvem du er". Tilgået d. 17.12.2020: <https://uudanmark.dk/arrangementer/koen-erhvev-og-uddannelsesvalg/>

EVA, Danmarks Evalueringsinstitut. (2019). "Køn og uddannelsesvalg i 9. klasse". Tilgået d. 17.12.2020: <https://www.eva.dk/ungdomsuddannelse/koen-uddannelsesvalg-9-klasse>.

Forslag til videre litteraturlæsning

- EVA's rapport om køn og uddannelsesvalg i 9. klasse. Særligt fra s. x og frem er relevant for jer, da dette behandler kønsuraditionelle valg og sammenligner elever på HTX og STX: <https://www.eva.dk/ungdomsuddannelse/koen-uddannelsesvalg-9-klasse>.
- EVA's analyse af fire forskellige fremtidshorisonter i uddannelsesvalget: https://www.eva.dk/sites/eva/files/2019-09/Uddannelsesvalg%20i%209.%20klasse_klar%20til%20ops%C3%A6tning_230919_final.pdf
- Yderligere materiale fra dette arrangement: <https://uudanmark.dk/arrangementer/koen-erhvev-og-uddannelsesvalg/>. Her kan desuden findes inspiration til potentielle strategiske samarbejdspartnere.
- Astra (Det nationale naturfagscenter) udvikler løbende materiale, der vil være relevante for unges valg af ungdomsuddannelse: <https://astra.dk/>.

Efterskrift/taksigelse

Studievalgsundersøgelsen er udarbejdet i samarbejde mellem Tradium Randers og MANTRA, Aarhus Universitet. Projektet forløb over 5 uger fra november 2020 til december 2020. En stor tak til lærerne Jeppe Klindt Thomassen, Randers Realskole og Ilse Honoré Lerche fra Tirsdalen Skole for deres hjælp i forbindelse med rekruttering af elever og booking af lokaler til interviews. En stor tak til alle elever der deltog i interviewundersøgelsen fra Tradium, Randers Realskole og Tirsdalen Skole.

Stor tak til Grafisk Tegnestue på Moesgaard Museum for hjælp med layout og opsætning af rapporten.

Endelig vil vi gerne takke Tradium i Randers for et godt samarbejde i forbindelse med denne undersøgelse.